

Lovas és gyalogos tábori csendőrök indulása a szerb harctérre.

CSENDŐRSÉG

Írta: Dr. BETHLEN OSZKÁR.

A Cs. a közbiztonság védelmére felállított, katonailag szervezett őrtest. Az intézmény alapját I. Napoleon fektette le 1799-ben (*gens d'armes*) s olyan kitűnően bevált, hogy hamarosan Európa összes államai utánózták. A franciák működését a meghódított olasz tartományokra is kiterjesztették, s mikor a bécsi béke után, 1814-ben, a velencei királyságot visszacsatolták Ausztriához, a lagunák városának új urai eredeti szervezetében átvették a Cs.-et is. Ez a Cs. akkor a hadsereghez tartozott, külön ezredet alkotott, melynek a háborúban is megvolt a rendeltetése, — főleg tábori rendőrszolgálatokra használták, — békében pedig egész erejét a rend és a közbiztonság fentartására fordította. Az ezred feje a „vezérfelügyelő” volt; öt szárnyra (lovas századra) oszlott, mindegyik szárny két szakaszból állott; ezek több szekcióra s 2–3 őrsre tagozódtak. Később Dél-Tirolban is állítottak fel egy szárnyat, úgyhogy az ezrednek 5 1/2 lovas százada volt, 1012 főnyi létszámmal.

Ez volt a magyar Cs.-nek is az eredete. A szabadságharc leveretése után császári páténs az osztrák és a magyar monarchia részére birodalmi csendőrség felállítását rendelte el. Az első csendőrezredek Magyarországon helyezték el s a velencei-lombard csendőrezred tisztjeit és legénységét küldötték ki az új Cs. kiképzésére. Az új Cs. 16 ezredre oszlott, egyenkint körülbelül 1000 emberrel, s közülük az 5., 6., 7., 8., 9. és 10. ezred állomásozott magyar területen. Az ezredek szervezete az olasz mintát követte, a tiszteknek és a csendőröknek körülbelül ugyanaz volt a feladatuk, mint amit ma teljesí-

tenek. A legénység nagyobb zsoldot kapott, mint a hadsereg többi csapatainak katonái, s külön drágasági pótlékot is húzott. 1854-ben 3 új ezredet állítottak fel, melyből kettő, a 18. és 19., Magyarországra került. Az alkotmányosság visszaállítása felé közeledőben azonban a Cs. állományát tömegesen megcsappantották. 1857-ben 18.985 főből állott a Cs., 1860-ban már csak 7923 csendőr volt. Megszűnt az „ezred” elnevezés is, és „országos csendőrpáncsnokság” lépett a helyébe. A 10 csendőrpáncsnokságból 6 állomásozott magyar területen. 1866-ban egyszerre felszökött a Cs. jelentősége: a 10 csendőrpáncsnokság számát 15-re emelték fel, de a következő évben, a kiegyezés megkötésekor, a Cs.-et Magyarországon egészen feloszlatták s a közbiztonsági szolgálat ellátását a megyei közigazgatás közegeire, a pandurokra, bízták.

Az erdélyi csendőrség.

Erdélyben és Horvát-Szlavonországokban azonban megmaradt a Cs., melynek a nemzeti-izgalomtól sokszor égő talajon addig is sok hasznát vették s melytől a törvényhatóságok sem akartak megválni. Két csendőrpáncsnokság, a 8. és a 10., tehát tovább fennállott és személyi és fegyelmi ügyekben a hadügyminiszter rendelkezése alá tartozott, egyebekben pedig a belügyminiszter — illetőleg a horvát bán — volt a főlebvalója. 1868-ban a csendőrök túlságosan diszes egyenruháját egyszerűsítették s akkor kapták a most is meglévő vadászkalapot. 1871-ben foglalkozott a magyar parla-

ment először a Cs. kérdésével. A jan. 30-iki ülésen, melyen *Somssich* Pál elnökölt, a belügyi költségvetést tárgyalták, mely az erdélyi Cs.-re 20.000 K-val kevesebbet irányzott elő. A tételnek *Zsedényi* Ede volt az előadója, aki bejelentette, hogy a miniszter közlése szerint az erdélyi Cs. átalakítása dolgában tárgyalások folynak. A székeli *Papp* Lajos volt az első felszólaló. Föltétlenül követelte, hogy az erdélyi Cs.-et töröljék el, mert a zsandár-intézmény fentartása az erdélyi törvényhatóságok autonómiájának és a Magyarországgal való egységnek nem felel meg. Kifogásolta, hogy a csendőrszolgálatot a közös hadügyminiszter nevezi ki. Megengedi, hogy a zsandárság a közbiztonság céljainak megfelelő; de helyette lehet éppen olyan jól szolgáló rendőrséget is szervezni. Indítványozza, hogy hat hónapon belül új intézménnyel helyettesítsék a Cs.-et.

Gyalogszolgálatot teljesítő lovas csendőr-járőr.

Szavaira *Zsedényi* Ede előadó reflektált s jelentette, hogy a pénzügyi bizottság is azon a véleményen van, hogy a Cs. intézménye a változott alkotmányos viszonyoknak már nem felel meg, de közbiztonsági okok gyors megszüntetését lehetetlenné teszik. Utána *Besztercey* László szélsőbali képviselő intézett éles támadást a Cs. ellen, melyet „az átkos Bach-rendszer maradványának” tekint. Az alkotmányos aggodalmakon kívül nem látja jó szemmel, hogy „egy zsandárnak több tekintélye legyen, mint a zsoldgábornak, s egy zsandárkapitánynak több, mint a főispának”. Egyébként: a pandur-rendszert ő sem tartja helyesnek. *Zeyk* Károly belügyi államtitkár elmondta, hogy a Cs.-et annak idején kétségtelenül ellenük irányozva állították fel, de ma már kivetkőzött mindabból, amit ellenük fordíthatnának s csak a személyes szabadság és közbiztonság biztosítására szolgál. Meg fognak próbálkozni új rendszerrel, de egyelőre erről szó sem lehet.

Szabó József konstatálja, hogy csak az ellen-szenv szól a Cs. ellen. Valamikor az volt a fő-hivatása, hogy a nemzetiségeket egymás ellen

uszítsa, elnyomja, és kitépjen belőlünk mindent, ami a szabadságra emlékeztet. Céljaik kivételére legfőbb eszközüik a nagy kiterjedésben üzött kémkedés volt. De emellett az erdélyi részekben, ahol még néhány év előtt egymást marcangolva, csaknem hiénává fajult a nép: igen rövid idő alatt a Cs. rendet csinált. 1867-ben azután a kormány felmentette attól az utált mesterségtől, hogy a nemzetiségeket egymás ellen ingerelje és kémkedjen, s eredeti, becsületes köteletségének teljesítésére szorította. Ezt azután úgy teljesítette, hogy jobban nem is lehet. A Cs. tehát jó fegyver, mely megette szolgálát, míg az ellenség kezében volt, de megteszi most is, hogy a mi kezünkbe került. Ma már nem zsandár, már csendőr. Azt óhajtja, hogy ez a kipróbált intézmény legyen alapja egy országos rendőrségi intézmény létesítésének.

Ez az okfejtés nem hűtötte le az ellenzék antipátiáját a Cs. ellen, s *Lázár* Ádám indítványt tett, hogy az erdélyi Cs.-et meg kell szüntetni s a kormány az új intézmény felállítására vonatkozó javaslatát még az ülészak folyamán terjessze elő. Egész sor felszólalás volt még. *Benedek* Gyula úgy vélekedett, hogy a Cs. hivatásának egészen megfelelő. A magyarországi rossz pandur-rendszerrel semmi esetre sem helyettesíthető s így fenn kell tartani. *Almássy* Sándor szerint lehetetlen, hogy az erdélyi közbiztonság fentartására idegen hatalomtól rekviráljanak katonát. *Simay* Gergely: Abból, hogy az erdélyi Cs. fegyelmi tekintetben a közös hadügyminisztérium alatt áll s ott történik meg a tisztek kinevezése is, nem az következik, hogy a Cs.-et el kell törölni, hanem az, hogy ki kell majd vonni a hadügyminisztérium befolyása alól s a magyar kormány hatósága alá rendelni.

A kormány nevében *Szlávay* József miniszter bejelentette, hogy a minisztérium a Cs.-nek más intézménnyel való helyettesítését tervezi. A törvényjavaslatot hamarosan be fogják nyújtani. Erre a többség elfogadta a költségvetés illető tételét. 1871 dec. 9-én az 1872. évi költségvetés tárgyalásánál a kormány az erdélyi Cs. számára létszámszaporítást tervezett s a költségeket 400.000 forintban irányozta elő. Ez ellen a pénzügyi bizottság ellenzéke különvéleményt terjesztett be, melyben az erdélyi Cs. feloszlatását k'vánta. *Ghyczy* Kálmán, a balközép vezére, elmondta, hogy az 1870: XLII. t. c. az ország minden törvényhatóságát egyenlően rendezte s az alispánt jogosította fel arra, hogy a rendőröket felfogadja. Igy törvénysértés az erdélyi Cs. fentartása. A költségvetésben a megszavazott törvényt megváltoztatni nem szabad. Gróf *Bethlen* János tiltakozott az ellen, hogy a kérdést hirtelenében eldöntsek. Az erdélyi Cs.-et már csak azért sem lehet átadni a megyéknek, mert ezek nem bírnák fentartani. *Papp* Lajos addig, míg a hadügyminiszter intézkedik a Cs. felett, annak fentartását ellenzi. Utána báró *Orbán* Balázs mondott szenvedelmes beszédet a Cs. ellen. Az erdélyi zsandárságot, melynek laktanyái falán „kaiserliche königliche Gendarmerie” felirású táblák vannak, nem bírja szívelni. Annak tagjai azok, kik a hazafiakat a hatalom intésére börtönökbe, a golyók elé s a bitófa alá hurcolták. Nem érti, miért akarja

a kormány a mindenre fátyolt vetés fennen hirdetett elmélete mellett ránk erőszakolni a zsandárokat, akik e fátyolt leginkább átszagatták. Az osztrák rendőrsereg sasos egyenruháján ott száradnak a vérfoltok s lehetőség, hogy amit 20 éven át gyűlölni tanultunk, egyszerre megszeressük. 1861-ben a rövid alkotmányos korszak alatt néhány hét elég volt a pandurság szervezéséhez. A pandurság újjászervezésével legalább saját fiainknak adunk kenyeret. A zsandároknál minden németül megy, ügyirataikat, jegyzőkönyveiket, jelentéseiket németül szövegezik, tisztjeik, legénységük alig ért magyarul, s alkotmányunkról mint politikai komédiáról beszélnek. Neki nem kell a Cs.

Nagyon hevesen támadta a Cs.-et — *Tisza Kálmán* is. Politikai érvein kívül hangoztatta, hogy a közbiztonság szempontjából sem kívánatos a Cs. fenntartása, mert hiszen volt Cs. az ötvenes években is, de egész kis hadseregnek kellett kivonulnia az elszaporodott tolvajok és rablók ellen, és volt Cs. abban az időben is, mikor a közbiztonsági viszonyok elfajulása miatt felállították a szegedi királyi biztosságot. A Cs. mindenben a közös hadügyminiszter utasítására jár el s a magyar kormány csak akkor intézkedik vele függetlenül, mikor a jobboldali képviselők kortes-zászlóit hurellatja a csendőrökkei.

Végre a Ház megszavazta a tételt. Közben a Cs. illetékeit szabályozták olyképpen, hogy az őrmester zsoldját évi 600 frt.-ban, az őrsvezetőt 500 frt.-ban s a csendőrt 400 frt.-ban állapították meg s korpótlékot is rendszerezettek számára. 1876 márc. 17-én pedig királyi kézirat elrendelte, hogy az erdélyi és a horvát-szlavon Cs. kiválják a hadügyminisztérium kötelekéből s a honvédelmi minisztérium hatásköre alá kerüljön. A német szolgálati nyelv ezzel természetesen megszűnt. Ez az időpont jelzi a Cs. gondolkodásának megváltozását, nemzetivé válását s kezdetét annak a fejlődésnek, melynek útján a mai fokig eljutott. És az erdélyi Cs.-nek a most következett időben való példás magatartása okozta, hogy a régi átkok elvonnak felőle s lassankint a magyar törvényhatóságok kezdték követelni, hogy az egész magyar birodalom területén a Cs.-re bízzák a közbiztonsági szolgálat ellátását. Az erdélyi Cs. vezetője, *Török Ferenc*, aki később a magyar Cs. felügyelője volt, nagy hazafissággal újjászervezte a Királyhágón túl levő seregét, úgyhogy a nyolcvanas években már a legénységben 30%-a sem volt a Bach-korszak idején szolgált csendőröknek.

A magyar csendőrség felállítása.

A közhangulat sürgetése alatt terjesztette be 1880 nov. 20-án *Tisza Kálmán* miniszterelnök törvényjavaslatát a közbiztonsági szolgálat szervezéséről, melyben az erdélyi Cs. szervezetét találván legalkalmasabbnak, a törvényhozás elhatározását kérte ki, hogy az egész országban felállítsák a Cs.-et. Ugyanakkor *Szende Béla* honvédelmi miniszter a Cs.-i állomány kiegészítéséről nyújtott be javaslatot. 1881 jan. 17-én kezdte meg a Ház a közbiztonsági szolgálat

szervezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalását. *Péchy Jenő* volt az előadó, aki arra mutatott, hogy a szervezendő állami Cs. a honvédelmi minisztérium és így katonai fegyelem alatt fog állni, míg a közbiztonsági teendőkre nézve továbbra is a belügyminisztérium, illetőleg a közigazgatási hatóságok intézkedése alá kerül. A kormány által beterjesztett eredeti javaslat hatálya nem terjedt ki a szabad királyi városok és a külön törvényhatósággal bíró városokra, a közigazgatási bizottság azonban az egyöntetűség kedvéért és az esetleges összeütközések elkerülése végett jónak látta azt Budapest kivételével ezekre a városokra is kiterjeszteni. Az első évben csak a szegedi (II.) kerületet szervezik meg s fokozatosan látják el az egész országot Cs.-gel. A bizottságban hangsúlyozták azt a kívánságot, hogy bűnügyekben a Cs.-el polgári törvénykezés alá helyezzék, de míg egyébként katonai szervezetben marad, e kér-

Fogylykísérő lovas járőr.

désben sem lehet elvonni a katonai hatóságok alól. Az ellenzéki lapok hevesen megtámadták a javaslatot, s elmondták, hogy rendőrállam lettünk, hogy a Cs. külön státus lesz az államban, de az országban nem sikerült viszhangra találniok.

A függetlenségi párt nevében *Szederkényi Nándor* a javaslat ellen foglalt állást. A javaslat azt akarja, hogy Cs.-ünk a katonai abszolút államok módjára és a rendőri állam bevezetésének első fejezetéül a hatalom birtokába kerüljön. Elmondta, hogy a rendőrségi ügyvel 1880-ban több anket foglalkozott, de ezeken szó sem volt a Cs.-ről, mely ellen *Szilágyi Dezső* is állást foglalt. A javaslat tisztára katonai intézményt akar megvalósítani. Ez nálunk sohasem fog meghonosodni. A rendőrállam felé tesszük meg az első igazi lépést. Szavaira *Tisza Kálmán* miniszterelnök és belügyminiszter reflektált. A francia köztársaság alkotmányos állam s ott is katonailag szervezett Cs. van. A csendőr tartozik az egyes szolgabíráknak saját hatáskörükben hozzáintézett rendeleteit teljesíteni. Minden irányban a magyar kormány rendelkezése alatt

áll a Cs. Lehetne más módon is rendezni a rendőrség ügyét, de helyesebb egy célszerűnek bizonyult intézményt általánosítani, mint újjal kísérletezni. Minden olyan vádat, melyet az alkotmány, szabadság vagy egyenlőség szempontjából emelnek a Cs. ellen, visszautasít.

Zay Adolf, a következő szónok, szerint 1848 előtt is, után is, olyan viszonyok voltak hazánkban, melyek minket a brigantaggio érdekes és regényes országának tüntettek fel. A csendőrt a zsarnokság lakájanak csak az tartja, aki a csendőri intézményt saját tapasztalataiból nem ismeri. Erdélyben a csendőrök köztiszteletben állnak. A csendőrben értelmes, kötelességérző, a szolgálati utasítás fegyelme alatt álló, céljának tökéletesen megfelelő közbiztonsági közeget lát s szerencsés gondolatnak tartja, hogy a Cs.-et Magyarországon is felállítják. Elmondja, hogy Makray László az 1875/78-iki országgyűlésen nagyon kardoskodott az erdélyi Cs. ellen, mert azt hitte, hogy ez szabadelvűségének és alkot-

a Bach-korszak, mely visszaélt vele. Ő pártolja a javaslatot, mely nélkülözhetetlen intézciónról kíván gondoskodni. Irányi Dániel ellenindítványt nyújtott be, mely így hangzott: „A képviselőház a jelen törvényjavaslat mellőzésével odautasítja a belügyminisztert, hogy a közbiztonsági szolgálat rendezése iránt a törvényhatóságok önkormányzati jogának alapján természetesen elő törvényjavaslatot.”

Szilágyi Dezső is nagy beszéddel vett részt a vitában. Nem hiszi, hogy a törvényjavaslat az alkotmány bármelyik biztosítékát is megintgathatná, mert a törvényhatóságok kezébe letett rendőri hatalmat nem érinti. A cél az, hogy a fegyveres erő, mely országszerte a közbiztonsági szolgálatot végézi, ne maradjon eddigi rendszertelen, össze nem függő, fegyelmetlen állapotában, hanem olyan szervezetet nyerjen, mely föladatára nemcsak képesebbé, hanem működésében erősebbé és szabatosabbá teszi. És e tekintetben Magyarország

Lovas tábori csendőrszlag diszmenete.

mányos érületének szükségleges posztulátuma. Később hazament hunyadmegyei birtokára, de néhány hét múlva olyan tapasztalatokat szerzett, hogy kétségbeesve sietett Kolozsvárra, gróf Péchy Manó királyi biztoshoz s kérte, hogy az Isten szerelméért, adjon neki a községében csendőr-állomást, mert különben megszökik a saját birtokáról.

Tisza Kálmán megállapítja, hogy csak a rendőri szolgálatot akarja a javaslat szervezni, de a városi és megyei közigazgatási közegek hatáskörét nem érinti. Orbán Balázs úgy vélekedik, hogy a mindenhatóságra törő miniszterelnök azért akarja visszaállítani a Bach-rendszer Cs.-ét, hogy minden erőt a saját kezében összpontosíthasson. Attól is fél, hogy a Cs.-et a közös hadsereg kötelékébe fogják bevonni s adott alkalommal azt szabadságunk ellen is felhasználja a közös hadügyminiszter. A függetlenségi Pázmány Dénes ezzel szemben azt fejtegette, hogy a Cs. szervezése nem politikai, hanem közigazgatási aktus. A közbiztonsági viszonyok tarthatatlanok. A Cs.-nek kinos multja van nálunk, de erről nem az intézmény tehet, hanem

számára a szomszéd államok példája mutatja a fejlődés útját. Magyarországon nem egy község van, ahol az éjjeli biztonság és a közbiztonság fentartását forma szerint vállalkozóknak adták bérbe. Legfőbb ideje, hogy a közbiztonsági szolgálatot végző fegyveres erőt szervezetében erősítsük. Egyes biztosítókat azonban követel a nemzet számára. Először, hogy jogilag meghatározott formákhoz, biztosított feltételekhez és szigorú felelősséghez kössék a Cs. beavatkozását az egyének jogkörébe, a személyes szabadságba, a házi körbe, a politikai jogok gyakorlásába. Másodszor: szabályozni kell részletesen a viszonyt a rendelkező polgári hatóságok és a csendőr mint végrehajtó köze között, hogy a surlódásokat elkerüljék. Harmadszor: szabályozni kell a csendőri szolgálat jogi felelősségét, ami a polgári szabadság érdekében nélkülözhetetlen.

Beszédére hosszabban felelt Tisza Kálmán is. A csendőri jogkör kérdését az élet megoldotta ugyan, de szabályozni kell törvényben is, még pedig a bűnvádi eljárásról szólóban, mert annak feladata, hogy meghatározza, mikor lehet

közérdekből a személyes szabadság, a lakás- és házvédelem ellen vétényi. A Cs. és a polgári hatóságok viszonyának részletes szabályozása rendeleti térré tartozik.

A vita további folyamán *Csanády* Sándor azzal érvelt a javaslat ellen, hogy az a megyéket százados jogaiktól fosztja meg, *Mocsáry* Lajos a javaslat legfőbb hiányául röjja fel, hogy a Cs. szolgálati utasításának elkészítését a kormánynak engedi át, holott ez a legfontosabb kérdés a polgáros szabadságának szempontjából. Hiba, hogy a javaslat a csendőr-eskü szövegét sem közli. Attól is fél, hogy a kormány a Cs.-et politikai kém-szolgálatokra is fel fogja használni s olyan szabadságokkal ruhazza fel, melyek a ház szentélyére és a személyes szabadságra sérelmesek lesznek. A katonai szervezet aggályos különösen nálunk, hol a katonai szellem legkiválóbb vonása a polgári osztály lenézése. Az országos szervezés nem célszerű.

Ezután a Ház általánosságban megszavazta a javaslatot. A részletes tárgyalás során *Pulszky* Ágost hosszabb megokolással indítványt tett, mely a Cs.-et fegyelmi ügyekben kiveszi a honvédbíróóságok illetékességéből és külön szervezendő fegyelmi hatóságokhoz, bűnügyekben pedig a rendes bíróságokhoz utalja. Az indítványt a mérsékelt ellenzék tagjai írták alá. Megokolásában arra hivatkozik, hogy a Cs. kebelében esetleg fordulhatnak elő olyan fegyelmi vétségek, melyek a honvédségnél nincsenek meg. Egyébként pedig a polgár kellő megnyugvással a csendőr által rajta ejtett sérelem miatt a katonai törvényszék elé nem fordulhat, mert az a szabadságjogok védelmére és felfogására, a polgári alkotmány tiszteletére vonatkozóan nem táplálhatja azokat az érzelmeket, mint a polgári bíróság. *Tisza* Kálmán nem fogadja el az indítványt, mert a honvédbíróóságok a Cs. minden fegyelmi vétségénél eljárhatnak s éppen a polgári személyek érdekében szükséges, hogy a bűnügyekben a szigorú és a gyors katonai törvényszékek

hez. *Unger* Alajos kéri, hogy a csendőri szolgálatban előfordulható bűntényeket a magyar büntetőtörvények súlya alá helyezzeék. *Szilágyi* Dezső a javaslatnak vitában forgó szakaszát abnormisnak mondja. A katonai büntetőtörvénykönyv a véderő törvény határozatai szerint a honvédség büntetőtörvénye is, és a tonai büntetődkodex alkotásához az osztrák állam beleegyezése is szükséges. Ilyenformán a Cs. visszafélései ellen a magyar állam önhatalmából nem alkothat büntető szabályokat. Mi azzal az öntudattal akarjuk a Cs.-et megtölteni, hogy az a polgári hatóságok fegyveres ereje. Ezt akarjuk szolgálati szervezetében érvényesíteni és eltávolitunk magunktól minden olyan kísérletet, mely azt a véderő csapataival akarja összeköttetésbe hozni és ezáltal el akarja benne homályosítani azt az öntudatot, mely feladatának pontos, gyors és alkotmányserű teljesítéséhez szükséges. A vitát *Tisza* Kálmán fejezte be, aki szerint vagy katonailag szervezzük a Cs.-et vagy nem. De egyik kézzel ezt megcselekedni, a másikkal olyan intézkedéseket tenni, melyek azt természetéből kivetkőztetik, helytelen eljárás. Végre névszerinti szavazás után, 149 szavazattal 137 ellen, tehát 12 szótöbbséggel elfogadták a szakasz eredeti szövegét s a többi szakaszt is letárgyalták. Még ezen az ülésen elfogadta a Ház a Cs.-i állomány kiegészítéséről szóló javaslatot is. A Cs. felállításáról szóló javaslat törvénytarunkba 1881: III. t. c., a Cs.-i legénység állományának kiegészítéséről szóló javaslat pedig 1881: II. t. c. jelzéssel került.

A fejlődés útján.

Innen kezdve gyors arányokban haladt a Cs. a fejlődés útján. 1882 jan. 1-én a szegedi, 1883 jan. 1-én a budapesti és a kassai s 1884 jan. 1-én a pozsonyi és székesfehérvári csendőrkerületi parancsnokságot állították fel. A kerületeket a felállítás sorrendjében látták el számmal,

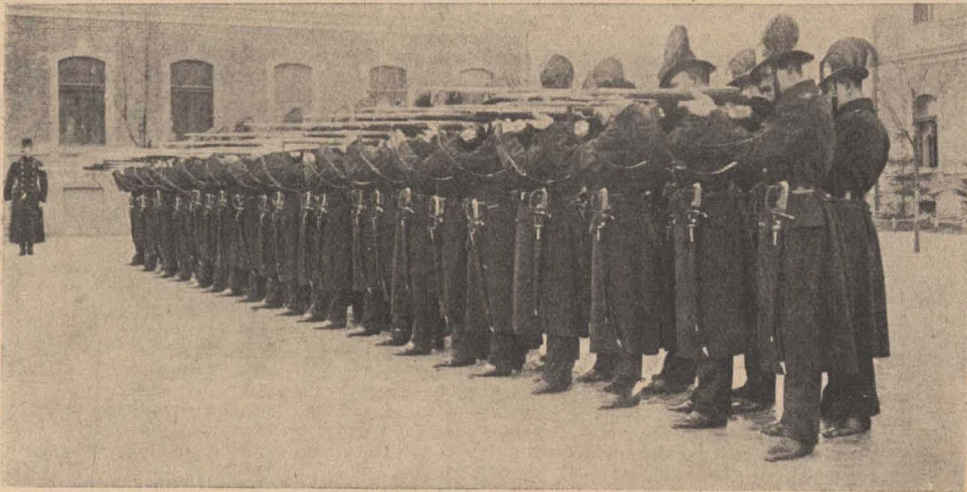

Csendőrhadapródképző tanfolyam.

járjanak el. *Gulner* Gyula a bűnügyekben kívánja a polgári bíróságok illetékességét. *Baross* Gábor ragaszkodik a katonai szervezet- és ezért különbözik a csendőrkerületek száma a honvédkerületekétől. 1881 dec. 14-én *Tisza* belügyminiszter törvényjavaslatot nyújtott be

„a Cs. által a törvényhatósági joggal bíró városok kül- és belterületén való szolgálat teljesítéséről”. A törvényjavaslat a Cs.-nek a törvény-

Ernusz Kelemen a nők és az intellektuális foglalkozásuk számára kivételes eljárást kér. *Tisza* Kálmán miniszterelnök az ellenzék kifogá-

Céllövő-gyakorlatok.

hatósági városok rendőrségével szemben való viszonyát szabályozta és intézkedéseket tartalmazott arra nézve, hogy addig is, míg egyöntetűen az egész országban az állami rendőrséget életbeléptet nem, a két közeg közt elkerültesse az összeütközések. A javaslatból lett az 1882 : X. t. c.

A csendőrkörletek gyors felállításával nem állott arányban a csendőr-önkéntesek jelentkezése. Ezért ifjabb *Ráday* Gedeon gróf honvédelmi miniszter törvényjavaslatot nyújtott be 1883 ápr. 16-án az V. és VI. csendőrkörületi parancsnokságok legénységi állományának ideiglenes kiegészítéséről. A javaslat szerint az 1881., 1880. és 1879. években besorozott honvédeket ideiglenes szolgálattételre áthelyezték a Cs.-hez. A legénység tartozik 1883 szept. 1-től 1885 jún. 1-ig egy évet és kilenc hónapot a Cs.-nél szolgálni. Az 1881 : II. t. c. szerint a Cs. állományát csak önkéntesekből egészítik ki. Ez nem bizonyult kielégítőnek, mert a már fennálló négy csendőrkörületi parancsnokságnál is ötszáz főnyi hiány volt. Így az 5. és 6. csendőrkörületi parancsnokságok számára semmi esetre sem lehetett volna elegendő önkéntest toborozni. A javaslat hangsúlyozta, hogy csak átmeneti célja van, de az ellenzék nagy ingerültséggel szállott ellene sikra. *Hoitsy* Pál a tervet az egyéni szabadság csorbitásának nevezte. A magyar alkotmányban ehhez hasonló erőszakos törvény nincs. Arról van szó, hogy akik a honvédségnél már eleget tettek szolgálati kötelességüknek s akiknek már csak fegyvergyakorlatot kellene teljesíteniük, azokat 21 hónapig tartó csendőrszolgálatra hívják be. Ez annyira ellene van minden alkotmányos érületnek, hogy ehhez az országgyűlésnek joga nincs, csak hatalma van. A kérdést meg lehet oldani úgy, hogy adjanak jobb fizetést a csendőrnek, akkor lesz elég önkéntes.

Orbán Balázs és *Thaly* Kálmán ellenzéki felszólalása után *Ráday* honvédelmi miniszter elmondta, hogy a honvédség az 1876. évi rendelet óta tulajdonképpen 4 évi tényleges szolgálata van kötelezve. Az 1879-ben besorozott eszerint negyedik szolgálati évet tölti. Mindössze különben csak 1100–1200 honvédra van szükség.

saival szemben a csendőrök ruháját véshi védelmébe. Nemzetiszínű ruhába nem lehet őket öltöztetni. Az uniformisznak olyannak kell lennie, mely a természettől, erdtől, vetéstől, gyeptől kevésbé üt el, mint a piros nadrág. Itt a célszerűség a fontos. Ha terhebb is a szolgálat, melyre a honvédeket most fogják, sok a javaslatban a kedvezmény is. Nagy hiba volna, ha nem állítanók fel az 5. és 6. csendőrkörületi parancsnokságokat. *Meszlény* Lajos a jogegyenlőség és köz-szabadság megsértését látja a javaslatban. *Mocsáry* Lajos a kényszerrel egy emberre sem tartja alkalmazhatónak. Az elkeseredett emberek nem lehetnek buzgó csendőrök. Végre is a javaslatot általánosságban megszavazták.

A részletes tárgyalásnál *Hoitsy* Pál indítványt tett, mely szerint felhatalmazást kap a miniszter, hogy 100 frt.-ig menő egyszermindenkorra szóló felpénzzel kellő számú legénységet toborozhasson. Ifjabb *Ráday* Gedeon honvédelmi miniszter nem fogadja el az indítványt, mert egyfelől nem annyira sérelmes a javaslat, mint ezt fel szeretnék tüntetni, másfelől pedig, ha egyszer ilyen módon toborozták az embereket, ettől többé nem lehet eltérni. A Ház az indítványt el is vetette. *Ernusz* Kelemen azok számára kér kivételeket, akik olyan állásokban vannak, melyek elvesztése csapás volna rájuk. *Thaly* Kálmán a magyarosabb egyenruha, magyar kalap, nemzetiszínű kardbojrt érdekében beszél. *Szilágyi* Dezso beszéde után a Ház az eredeti szakaszt fogadta el. A további vita során *Thaly* Kálmán a csendőrségnél töltött idő háromszorosának beszámítását kérte. *Ernusz* Kelemen a próbaidőt is kétszeresen kívánja számíttatni. A módosításokat nem fogadták el. Nem fogadták el a többi módosítást sem — így a többi közt *Czirer* Ákos azt kívánta, hogy az áthelyezettek családját olyan segítségben részesítsék, mint a mozgósítás idején behívott katonák családját — s a javaslatból lett az 1883 : XXVII. t. c., melynek alapján 1883 jan. 1-től 1200 honvédet osztottak be a Cs.-hez s ezzel lehetővé tették az V. és VI. csendőrkörületek legénységi állományának kiegészítését. 1884 jan. 1-én a Cs. szervezése befejeztetett. A csendőrtisztikar ki-

egészítéséről az 1893: XXXVI. t.-c. gondoskodik.

Epizódok a parlamentben.

Ezután már csak elvettve foglalkozott a parlament a Cs. kérdéseivel. Az intézmény tökéletesen bevált s nem volt már ellensége. Most már az ellenzék is csak javítani akart rajta, de eltrölni senkinek sem volt szándéka. Az 1885. évi költségvetés tárgyalásán Irányi Dániel elmondta, hogy a Kúria elnöke megkérte az igazságügyminisztert, hasson oda, hogy a csendőrök kényszereszközökkel ne vallassanak. Ő is hallott esetekről, melyekben a csendőrök kínzással igyekeztek vallomásra bírni a gyanúsítottat. Határozati javaslatot terjeszt elő, mely utasítja a belügyminisztert, hogy a Cs. szolgálati utasítását terjessze a parlament elé. Szederkényi Nándor kéri a minis-tert, gondolkodjék, nem volna-e célszerű a Cs.-et egészen át szervezni? Szalay Imre nem tulajdonít nagy jelentőséget a Cs. ellen emelt vádaknak, mert nagyon sok előítélettel kell megküdenie a pandurgazdálkodáshoz szokott és elkényeztetett közönség részéről. Viszont igaz, hogy a választások idején szokásos vesztegetések a Cs. személtára történnek s ez nem emeli a tekintélyét.

Tisza Kálmán: A nép java nemcsak hogy nem idegenkedik a Cs.-tól, hanem amiatt panaszkodik, hogy a csendőr nem elég gyakran fordul me a községekben. Arról nem állhat jót, hogy egy csendőr sem él vissza a hatalmával. De ha ez előfordul, súlyosan bűnhődik. A szolgálati utasítást nem terjeszt a Ház elé, de erre szükség sincs, mert közkézen forog. Utána Zay Adolf konstatálta, hogy az ország már megkedvelte a csendőri intézményt. A Ház ezután elvetette Irányi indítványát s megszavazta a tételt.

Az 1892. évi költségvetés tárgyalásánál Pázmány Dénes foglalkozott a Cs. kérdésével. Tíz év alatt a Cs. keveset fejlődött s elégtelen a létszáma. Ez érthető is, mert a mi csendőreinket a világ összes csendőrei közül a legrosszabbul fizetik. Olyan állapotokat kell teremteni, hogy tömegesen történjenek a jelentkezések. Kéri,

rendőri szolgálatát a főispán közvetlen felügyelete alá helyezték. Őva inti a Cs.-et a hatalmi túlkapasoktól, mert ezzel eljuttassa a rokonszenvet, amit sikerült megszereznie. Gróf Szápáry Gyula miniszterelnök tagadta, hogy a csendőr résztvenne a korteskedésekben. Ő minden meg fog tenni a Cs. fejlesztésére.

Ezután nagy b vita indult meg a csendőrtisztek kardbojttjáról, mert erről a kérdésről, amit Pázmány tett szóvá, a miniszterelnök nem nyilatkozott. Először Madarász József, majd Thalgy Kálmán állott fel és sürgette meg a választ. Szápáry kénytelen volt reagálni ezekre a felszólításokra. Kijelentette, hogy a törvény annak idején úgy rendelkezett, hogy a Cs. egyenruházatát és jelvényeit a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter együtt állapítsák meg. Ezek azután úgy határoztak, hogy a csendőrtisztek jelvényei olyanok legyenek, mint a honvédtisztekéi, akik a közös hadsereg tisztjeivel egyforma jelvényeket viselnek. Ezt ő is helyesnek találja, mert a csendőrtisztek tekintélyét nem emelné, ha különbség vol a köztük és a többi tiszt között.

Ez a megoldás a kérdést egyszerre odadobta égetően fontos politikai ügynek a Ház elé. Polónyi Géza volt az első, aki ezt leszögezte. Szerinte, mióta Magyarországon bekövetkezett az alkotmány visszaállítása, ilyen frivolitással az ország címerét és a nemzeti színeket a parlament előtt meg nem alázták. Hogy Magyarország parlamentjében felálljon a miniszterelnök s azt mondja, hogy a csendőrhadnagy tekintélye és tisztelete nem lesz teljes, ha ics a kardbojttján fekete-sárga cafrang és kétfejű sas, ez a teljesen deformált politikai erkölcsökre vall. Határozati javaslatot terjesztett elő, melyben a Ház utasítja a belügyminisztert, hogy a fekete-sárga színeknek és a kétfejű sasnak a Cs. ruházatáról és felszereléséről való haladéktalan el-távolításáról gondoskodik. Utána gróf Apponyi Albert szólt a kérdéshez, melyben a miniszterelnök Magyarország állami önállóságára színter egyenesen sértő nyilatkozatot tett. Polónyi határozati javaslatát azzal egészítette ki, hogy

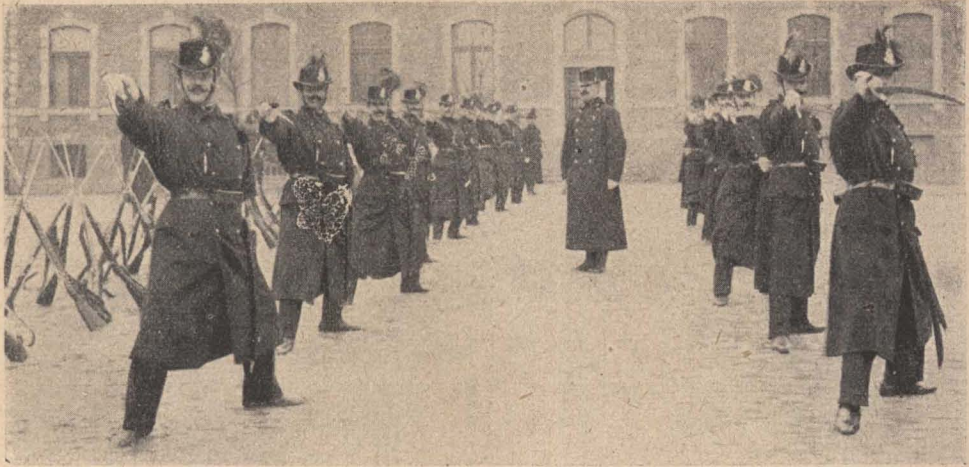
„Szuronyl szegess!”

hogy távolítsák el a fekete-sárga kardbojtot. Nagy István tiltja az ellen, hogy a törvényhatóság területén működő Cs. közbiztonsági

az a múltét színek és jelvények a magyar állami és nemzeti jellegnek megfelelően alakítsanak át.

Szápáry újra felszólalt. Nem érti, hogy miért ol n égető most egyszerre az ellenzéknek ez a kérdés, mikor a Cs. már tizenegy év óta viseli

új bűnvádi perrendtartás, amely a Cs. szolgálatát lényegesen megnehezítette. A megváltozott viszonyok folytán a Cs.-i szolgálati utasítást

Kardvívás.

ezeket a jelvényeket, s eddig senki a dolgot szóvá nem tette. Ismétli, hogy kívánatos, hogy akik tisztiek, egyforma jelvényeket hordjanak. A honvéd is magyar ember és katona s ugyanazt a jelvényt viseli, mint a közös hadsereg tagjai. Utána *Horánszky* Nándor, *Ugron* Gábor és mások szólaltak fel, míg végre névszerinti szavazás útján úgy határozott a Ház, hogy a meglévő állapotot nem bolygatja.

A kérdés az 1893. évi költségvetésnél újra szóba került. *Pulszky* Ágost előadó elmondta, hogy a pénzügyi bizottságban felmerült annak szüksége, hogy a Cs. illetményeit az állami hivatalnokokéival együtt emeljék. Ezt nem lehetett keresztülvinni, de a pénzügyminiszter a jövőre nézve ebben az irányban ígéretet tett. Megállapítja, hogy az ország nagyon elégedett a Cs.-gel, s ha történnek is itt-ott visszaélések a hatalommal, csak szórványos esetekről lehet szó. *Pázmándy* Dénes a létszám csekélységét, a kicsiny zsoldot s a túlszigorú katonai fegyelmet kifogásolta. Majd a kardvívás kérdését tette szóvá és megismételte mult évi határozati javaslatát. Vele szemben *Hieronjmi* Károly belügyminiszter hivatkozott a törvényre. *Bessenyei* Ferenc, *Thaly* Kálmán, gróf *Pongrácz* Károly, *Hoitsy* P. I., *Ernszt* Kelemen, *Helgy* Ignác, *Sághy* Gyula és *Wekerle* Sándor miniszterelnökök vettek részt a vitában, mely ezúttal sem járt eredménnyel.

A szervezés részletei.

Természetes, hogy olyan intézményen, mely az élet fejlődésével párhuzamosan halad, folyton változtatni és javítani kell. Az első időben a Cs. szolgálati lovait a honvédszűrszág állományából vette át külön bizottság. Később ez a módszer elégtelennek bizonyult s 1891-ben Budapesten Cs.-i pótlókeretet állítottak fel. Ettől kezdve a Cs. löszükségletét a Cs.-i pótlóavató bizottság vásárolja. 1894-ben gondoskodtak a csendőrlégenység jobb javadalmazásáról. Az 1896-iki millenniumi kiállításon volt külön Cs.-i osztály, melyen fegyvereket, ruházatot, statisztikai adatokat, szolgálati fényképeket és elhelyezési térképet mutattak be. 1897-ben kreáltak a Cs.-i felügyelőket. 1901-ben életbelépett az

is átdolgozták. 1900-ban életbeléptették a csendőr-törzsrőrmesterek intézményét, mely jobb megélhetést biztosított az érdemes altiszteknek. 1903-ban a járásrőrmestereket rendszeresítették. Ebben az évben jött létre a három új csendőrkörület felállításáról szóló törvény s állították fel a belügyminisztériumban a Cs.-i osztályt. 1909-ben Cs.-i felszerelési anyagraktárt építettek. A Kropatschek-féle karabélyok helyett ugyanekkor a Cs. Manlicher-karabélyokat kapott. 1906-ban megszüntették az étkezési pótlékokat és az elfogatási díjakat, s az őrmester illetékeit napi 15 f.-rel, az őrsvezető és a csendőr illetékeit napi 14 f.-rel emelték.

Ma a Cs. szervezete a következő: élén egy altábornagy áll, mint *felügyelő*, és egy vezérőrnagy, mint felügyelőhelyettes, egy százados segédtséggel s a segédszolgályzettel. A felügyelőség s a testület szolgálati, fegyelmi és személyi ügyeit egyöntetűen és egységesen vezeti s a felügyelő, akinek hatásköre a horvátországi Cs.-re is kiterjed, az alosztályokat időnkint meg is szemléli. A kerületek szárnyakra, a szárnyak szakaszokra, a szakaszok járásokra s ezek őrsökre oszlanak fel. A kerület élén a kerületi parancsnok áll (rendesen ezredesi rangban), van két beosztott törzstisztje (alezredesi vagy őrnagyi rangban). A parancsnokság kebelében van még segédtsízt, oktatótsízt s a számyevő tiszték és a honvédségtől kivезényelt hadbíró. A szárny élén egy százados a parancsnok, aki felelős a katonai rendért és fegyelemért, a legénység ruházataért, fegyverzetéért, élemezéséért és elhelyezéséért, az íródi és pénzkezelésért és a leltári tárgyak nyilvántartásáért. A szakasz élén egy főhadnagy vagy hadnagy áll. A járások parancsnoka a járásrőrmester, az őrsöké őrsvezető vagy őrmester, akinek kötelessége az alárendelt csendőröknek a napirend szerint való oktatása, szolgálatba való kivезénylése, azoknak időnkint való ellenőrzése, az őrsiroda vezetése, a hatósági felhívások fogadtatása, előljárók parancsainak végrehajtása, az őrskörlet alapos személyi és helyi ismerete, annak gyakori végigportyázása, az előfordult bűncselekmények azonnal való nyomozása, a rend és a fegyelem fentartása. A csendőrkerület rendesen 5-8 szárnyra, a szárny 2-3 szakaszra, ez 3-5 járásra, a járás 3-5 őrsre

oszlik. Az őrsök többnyire 4–6 főből állanak, de néhol nagyobb a létszám. Egy csendőrre átlag 27 négyzetkilométer felügyeleti terület és személy- és vagyonszolgálatot megővni, a békét és a közrendet fentartani, a büntető törvények és rendeletek megszegését, a véletlenségből vagy

Lögyakorlatok : „Tüzelni, kész !”

1500 lakos esik, ami kétségen kívül szinte elviselhetetlen megerhelhetést jelent.

A csendőrség szolgálata.

A Cs. súlyos körülmények közt kezdte meg szolgálatát. A közbiztonság egészen elzüllött az országban s önfeláldozó és kegyetlen munkával ezeket az állapotokat a Cs. tökéletesen megjavította. Jelszávához: „Hiven, becsülettel és vitézül” váltig ragaszkodott. Felvette a harcot betyárvilág haramiáival s teljesen kipusztította a haramiákat. A társadalmi és nemzetiségi mozgalmakban biztos támasza volt az állam-

bármily természetű mulasztásból eredő vesztéseket s károkat lehetőleg megakadályozni, a megzavart békét és rendet helyreállítani, az ezek ellen vétőket kitudni s megfenyítés végett az illetékes bíróságoknak vagy hatóságoknak feljelenteni, illetőleg átadni. A csendőr-őrsök a közcsend, rend és biztonság fentartása érdekében a közigazgatási hatóságok rendelkezésére állanak. A csendőrtisztek az összes közbiztonsági szolgálat kezelése felett őrködnek.

A Cs. szolgálatát a fennálló utasítások, törvények, rendeletek és saját előjárói parancsai szerint önállóan teljesíti. A közbiztonsági hatóságok, kir. bíróságok, ügyészségek, országos

Tábori csendőrsztag pihenője. (A szerb harc téren készült fényképfelvétel.)

natalomnak. Kötelességtudásának mindig rendületlenül bizonyítékát adta. Szolgálati utasítása szerinti feladata: működési területén a fegyvintézetek és kerületi börtönök jogosultak a Cs. segédletét írásbeli felszólítással közvetlenül igénybe venni. A csendőr szolgálatban

azokkal a törvényes jogokkal bir, melyekkel minden katonai őr. Midőn a törvényes megtorlás céljából kötelességszerűleg fellép, az illetőt vagy illetőket mindenekelőtt a „törvény nevében” szavakkal szólítja meg. A szolgálatban lévő csendőr felhívásának mindenki különbség nélkül, utólagos panaszlási jogának fentartása mellett, engedelmeskedni tartozik. A csendőr szolgálatának teljesítésekor jogosult mindennemű közszolgálatban álló közegeknek, különösen a polgári és más őrségnek s ezek tagjainak, nemkülönben községi előljárási jogoknak és katonai parancsnokságoknak támogatását igénybe venni. Szolgálatba legkevesebb 2 csendőr vezényelhető, akik együtt járőr-nek nevezetnek. Egyik közülük a járőrvezető. Csak kivételes és előírt esetekben mehet szolgálatba egy csendőr, de éjjel sohasem. Háború esetén a csendőrség közbiztonsági szolgálatát továbbra is teljesíti, ha pedig ez az

bekisérendő egyének mindig megmozdandók. Az elővezetésre az ügyészség, a bíróság és a rendőrség adhat utasítást. Az elővezetendőt nem tekintik fogolynak, hanem csak őrizetbe veszik s a hatósághoz kísérik; személyes szabadságát tehát nem korlátozzák nagyobb mértékben, mint amennyire ez okvetlenül szükséges. Nem bilincselhető meg és szökése esetén ellene fegyvert nem szabad alkalmazni. Önállóan is joga van a csendőrnek elővezetni oly egyéneket, akiknek elfogására elegendő ok nincs ugyan, akik azonban gyanus körülmények miatt a közbiztonságra nézve veszélyesnek látszanak. Az elfogás szintén felhívásra vagy önállóan történik. Elfogható az, aki ellen nyomozólevél, vagy elfogatóparancs van kiadva, aki tetten kapatik, aki nagyobb bűncselekménnyel alaposan gyanúsítva megszökött, vagy szökési előkészületeket tesz vagy elrejtőzik, aki a bűnleket elrejtí,

Tábori csendőrök szerb foglyokat szállítanak.

ellenség behatolása folytán lehetetlenné válik, a népfelkeléshez csatlakozik. A hadseregnek vagy egyes részeinek mozgósításakor a tábori csendőrséget állítják fel.

A csendőr jogai: az *intés vagy figyelmeztelés*, mely a csendőr fellépésének legegyszerűbb formája; a *kikérdezés*: a nyomozási eljárás előzménye. A csendőrnek nem áll jogában a beismerést ígért, fenyegetés, rábeszélés vagy csel útján kioroszakolni, de főleg szigorúan tilos erőszakot, kényszert használni és legkevésbé bántalmazni az illetőt. E tilalom ellen vétők fegyelmi eljárás, sőt a haditörvényszék illetékessége alá esnek. A *házkutatás* rendszerint az illetékes hatóságok felhívására történik. Önállóan is joga van a csendőrnek házkutatást tartani, ha a késelem veszélyel jár, ha a terhelt megszökik vagy a keresett tárgynak nyoma vész. A *személymozgatásnál* ugyanazok a feltételek irányadók, mint a házkutatásnál. Az elfogott és

megsemmisíteni, megváltoztatni igyekezik, aki a csendőrt hivatalos eljárása közben bántalmazza vagy veszélyesen fenyegeti. Elfogott egyén szükség esetén megbilincseltetik és a vele eszközölt kihallgatás és a tényállás felvétele után az illetékes hatósághoz kísértetik és azonnal átadatják; 24 óránál tovább a csendőrség őrizetében fogoly nem tartható. A *fegyverhasználat* a Cs. legfontosabb joga, mert a törvény ez által az ország minden rendű és rangu lakosságának testi épségét és életét kiszolgáltatta a csendőrnek. A csendőr fegyvert bárki ellen jogosan használhatja, aki a csendőrt erőszakosan megsérti vagy őt támadással veszélyesen fenyegeti: ha a tettenért gonosztevő vagy alapos gyanuval terhelt egyén felfegyverkezve lévén, az előzetes felszólítás dacára magát önként meg nem adja, vagy esetleg védett helyzetéből előjönni vonakodik; aki a csendőrt figyelmeztető utasításainak, őt szolgálata teljesítésében meg-

gátlandó, tettelesen ellenszegül: aki mint veszélyes gonosztevő a csendőr által üldözttetik, elfogatik vagy őrizete alá adatik, és bár erőszakos ellenállás nélkül, de a megállításra célzó fenyegető rákiáltás dacára elfut, ha visszatarthatóságára más mód nincsen; aki háború vagy ostromállapot idején magát gyanússá teszi s a felhívásra kielégítő válasz nélkül elszalad. De a csendőr ezen esetekben is a fegyverrel csak azután használja, ha minden enyhébb eszköz alkalmazása eredmény nélkül marad, s ekkor is még a legnagyobb kimélettel kell eljárnia. A fegyverhasználat a körülményekhez képest karddal vagy szuronnal történik. A karddal csak vágni és szúrni, a szuronnal szúrni, a puskával csak löni szabad. A levegőbe vagy célzás nélkül löni határozottan tilos. Ha fegyverhasználat után az ellenszegülő vagy megmenekülő harcoképtelenné tétetett, annak utólagos bántalmazása, megsebesítése tilos. A fegyverhasználati eset azonnal táviratilag bejelentetik s a tényállás megállapítása rendszerint — halál esetén mindig — a helyszínére kiszállott hadbíró által a katonai büntetőperrendtartás szerint eszközöltetik. Megállapítatik azután, vajjon a fegyverhasználat jogos volt-e vagy sem. Ez utóbbi esetben az illető csendőr ellen a szabályszerű haditörvényszéki eljárás tétetik folyamatba.

A Cs. szolgálatába felveszik azt az önként jelentkezőt, aki magyar honos, feddhetetlen, erkölcsös magaviseletű, nőtlen vagy özvegy, tökéletes hadiszolgálatra alkalmas, legalább 160 cm. magas, firm, olvasni és számolni tud és katonai kötelezettségének eleget tett, felvételi előtt az illető magát három évi csendőri szolgálatra kötelezi, az esküt leteszi s a megfelelő eredménnyel egy évi próbaszolgálat után a csendőrséghez végleg átvétetik. A tisztí állományt önként kérelmező tartalékos és tényleges zászlósok és hadapródok beosztása által egészítik ki. Ezeknek fölvetélük alkalmazálva is kell tenniük az esküt, három évi szolgálati kötelezettséget vállalniok s hat havi próbaszolgálat és a csendőrtisztí szakkvizsgák letétele után véglegesítettnek. Előbb hadapródmesterek lesznek, majd zászlósok, hadnagyok s ezután akadálytalanul léphetnek elő. A csendőrtisztek is csak övadék letétele után, mely félannyi, mint a csapat tiszté, nőülhetnek.

A próbacsendőr 900 K, a csendőr 1000 K, örsvezető 1200 K, őrmester 1400 K zsoldot, járás-őrmester és törzsőrmester 1680 K évi díjat kapnak. A három éven túl szolgálók 100—500 K pótdíjat is élveznek. A tiszték ugyanolyan illetményeket kapnak, mint a csapat tiszték, de 540—1980 K pótdíjat kapnak s tisztiszolgálatútság fejében 384 K-t vesznek fel.

Irodalom. *Némethy Ferenc* csendőrszázados: Rövid visszapiantás a csendőrség 25 éves történetére; Utasítások a m. kir. csendőrség számára; Általános szolgálati határozmányok; *Némethy Ferenc*: A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.

A 477. oldal címszavainak folytatása.

Csepeltető palack. Gyógyszerek cseppenintí lemérésére szolgáló palack. Ha az orvos az erős hatású gyógyszerből bizonyos számú cseppet akar vétetni a beteggel, akkor Cs.-ba téteti. A Cs. nyakán és üvegdugóján vályulat van, melyet ha alkalmasan beállítottunk, a palackból a folyadék cseppenintí folyik ki.

Csepel. nagyközség, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. kispisti járásában, (1910) 955 házzal, 946 magyar és német, r. k. és ref. lakossal. A *Csepel-sziget*-en (l. o.) fekszik, erősen fejlődő, iparos

község; posta, telefon, takarékpénztári fiók; nagy tölténygyárral (*Weisz Manfréd*), melyben egyéb katonai felszereléseket is gyártanak. Igen régi hely, melynek határában őskori temetőket is fődöztek föl. A hagyomány szerint Árpád, miután *Zalán* fejedelmet legyőzte, itt pihent meg s ugyancsak itt építtetett magának először palotát is a magyar földön. Ettől fogva ő és utódai is mindig szívesen mulattak itt, s a község állítólag Árpád fejedelem lovászmesteréről (*Sepel* vagy *Csepel*) kapta nevét. Bizonyos, hogy *Zsolt* fejedelem itt született, s a községben — mely egész a mohácsi vészig város volt — több királynak kastélya, *Beatrix* királynénak pedig vára volt, s ezeknek romjai még ma is látszanak. Ref. templomának romáinkori tornya van; régikerek záródású templomának méreteit a mai templom is megtartotta. A község határában fölbukkant régi alapfalak közt, egyéb régiségekkel együtt, *II. Endre* király idejéből való aranypénzeket találtak. A török hódoltság idejében teljesen elpusztult s csak a XVII. század végén telepítette be *Jenő* savoyai herceg a mai lakosság szerb és sváb őseit.

Csepelsziget.

Közvetlen a főváros déli szélén, az összekötő vasúti hídnál, két ágra szakad a Duna vize s a Cs.-et alkotja, melynek északi partszegélye még belesik a főváros határába. A Duna keleti ága a síkság szélén vonul dél felé, ez a *Soroksári Duna-ág*, mely 55 km. hosszú; 1872 óta gáttal van elzárva és hidak kapcsolják össze a nagy száraz területtel. A nyugati vagy *Promontori Duna-ág* valamivel hosszabb (mintegy 58 km.), itt-ott magas partok szegélyezik, melyek helyenkint meredeken emelkednek föl (20—30 m.-re) a víz színe fölé, sőt egy helyen, Rácalmánsál, egészen 60 m.-ig is nyúlik a part a magasba. A Duna két ágának mindegyikében van ezenfelül több apróbb sziget, nevezetesen Dömsödön felül a *Somlyó-sziget*, azután a *Haraszti-sziget* és Téténnel szemben a *Háros-sziget*. Nem kevesebb, mint 14 ilyen szigetet foglal magában a Duna két ága, a Cs. két oldalán.

A Cs. hossza 48, szélessége 3—9 km., területe pedig 257 km². Felszíne alacsony lapály (99—112 m.), melynek szántóföldjét hatalmas gátak és töltések védelmezik a Duna áradásai ellen. Mert sokat szenvedett minden időben a Duna áradásaitól. Van jó minőségű szántóföldje is, de javarésztében homokos a talaj, melyet azonban megkötöttek sok helyütt, de azért van még elég futóhomok és 5—10 m. magasságú bucka is. Valaha erdő borította a homokos tájéket, s ez a sziget volt az ország egyik legkiecsibb pontja. Hiszen a hagyomány szerint *Zalán* feletti győzelme után ide vonult honalapító *Árpád* és itt fejlődött az első fejedelmi udvartartás is. *Anonymus*, Béla király névtelen krónikása, ezt írja: „Árpád vezér és nemesei bemérvén a szigetet s azon hely termékenységet és bujaságot s a Duna vízének erősséget látván, a helyet kimondhatatlanul megszerették, s elhatározták, hogy az fejedelmi sziget legyen, s hogy ott minden nemes személynek udvara és tanyája legyen.” Későbbben *Óláh Miklós* püspök azt írja róla, hogy bővelkedik sok fáccánál, fogollyal, húros madárral, szarvassal, vaddisznóval, dámvaddal és nyúllal; emellett erdőben, szőlőben és mezei terményekben annyira gazdag, hogy semminek sincsen híjával, ami az élet fenntartására és gyönyörűségére megkívántatik... Thessaliában sem lehet szebb helyet találni! Szőlők és szántóföldek kiterjedt hokotalakkal váltakoznak, nagyobb erdők már csak a sziget